

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

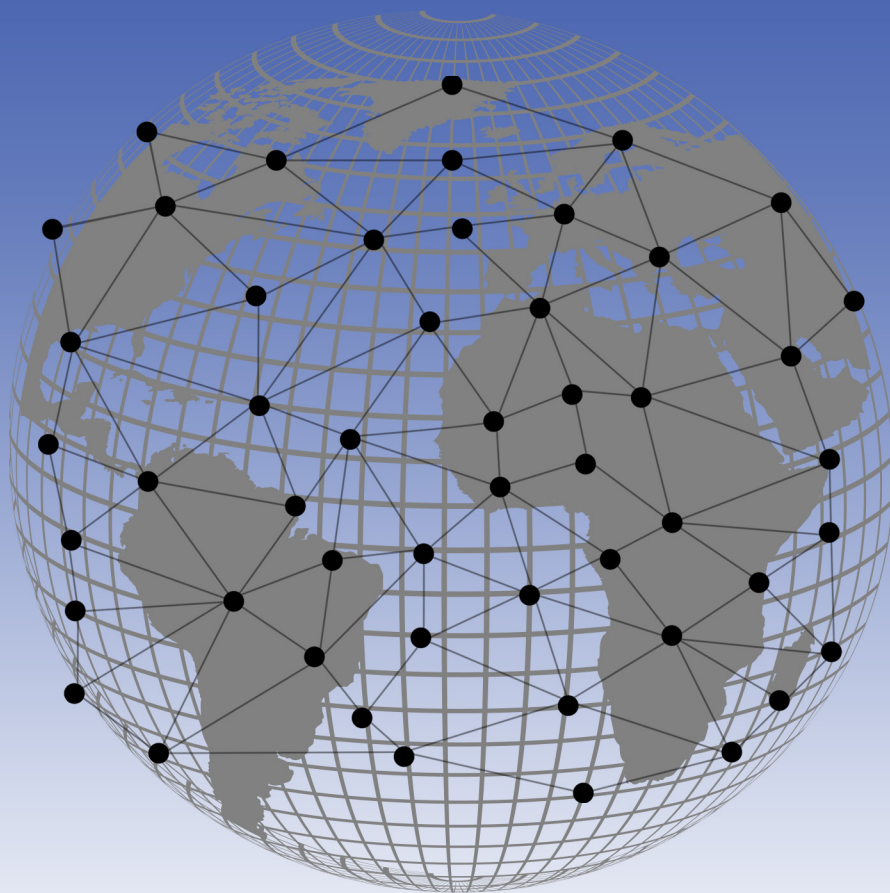
پایش تحولات تجارت جهانی (گزارش هشتم)

در این شماره می‌خوانید:

آیا جنگ تجاری جدیدی بین چین و آمریکا در خواهد گرفت؟

شتاب امارات عربی متحده در امضای موافقت‌نامه‌های همکاری اقتصادی با طیفی از کشورها

امضای قراردادهای مهمی در حوزه انرژی میان عراق و شرکت‌های فرانسوی، سوئدی، ترک و چینی

شهریور ۱۴۰۰

شناسنامه گزارش

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

عنوان:

پایش تحولات تجارت جهانی
(گزارش هشتم)

مدیریت اقتصاد کلان و آینده پژوهی

تاریخ انتشار: شهریور ۱۴۰۰

واژه‌های کلیدی: موافقت‌نامه جامع و مترقی فرا پاسفیک، توافق ابراهیم، دیپلماسی اقتصادی عراق، جنگ تجاری چین و آمریکا، موافقت‌نامه‌های همکاری جامع اقتصادی امارات

نشانی: تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان شهید موسوی (فرصت)، پلاک ۱۷۵

سلسله گزارش‌های "پایش تحولات تجارت جهانی" رویدادهای کلیدی در محیط ژئواکونومیک ایران را مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد. در این قالب، رویدادهای کلیدی از منظر تاثیرگذاری بر دیپلماسی اقتصادی و موقعیت ژئواکونومیک ایران مورد توجه قرار می‌گیرند. هدف از تهیه این گزارش که به صورت ماهانه از سوی مرکز پژوهش‌های اتاق ایران منتشر خواهد شد ارائه تصویری روشن از محیط ژئواکونومیک ایران و فرصت‌ها و تهدیدهای ایران در این فضا است.

فهرست مطالب

۵	مقدمه
۶	۱- پایش تحولات در لایه جهانی
۶	۱-۱ فاز جدید جنگ تجاری چین و آمریکا؟
۶	۲-۱ چین درخواست عضویت در موافقت‌نامه جامع و مترقی فرا پاسفیک را ارائه کرد.
۷	۲- پایش تحولات در لایه منطقه‌ای
۷	۱-۲ سالگرد توافق ابراهیم و گسترش تجارت امارات و آمریکا
۹	۲-۲ امارات در پی موافقت‌نامه‌های همکاری جامع اقتصادی
۱۰	۳-۲ اقتصاد افغانستان و حکومت طالبانی: واکنش محتاطانه جامعه جهانی
۱۳	۴-۲ شتاب دیپلماسی اقتصادی عراق در آستانه انتخابات
۱۳	۵-۲ پیشرفت در عادی‌سازی روابط ترکیه و مصر
۱۴	۶-۲ اردن در پی تبدیل‌شدن به هاب تبادل انرژی در منطقه

مقدمه

ایران در اقتصاد سیاسی بین‌الملل موقعیتی دوگانه دارد. از یک سو ارتباطات بین‌المللی این کشور به کمترین میزان در دهه های اخیر رسیده است. از دیگر سو کشور به صورت مضاعف از تحولات در محیط روانی و عملیاتی اقتصاد سیاسی بین‌الملل متأثر می‌شود. سلسله گزارش‌های "پایش تحولات تجارت جهانی"، رویدادهای کلیدی در محیط ژئواکونومیک ایران را مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد. در این قالب رویدادهای کلیدی از منظر تأثیرگذاری بر دیپلماسی اقتصادی و موقعیت ژئواکونومیک ایران مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرند. در این گزارش، گلچینی از تحولات اخیر در دولایه جهانی و منطقه‌ای محیط ژئواکونومیک ایران مورد بحث و بررسی قرار گرفته‌اند.

۱- پایش تحولات در لایه جهانی

۱-۱ فاز جدید جنگ تجاری چین و آمریکا؟

دولت بایدن از هنگام به دست گرفتن قدرت مشغول ارزیابی مجدد سیاست تجاری ایالات متحده است. یکی از بخش‌های کلیدی ارزیابی سیاست تجاری ایالات متحده معطوف به روابط این کشور با چین است که در دوره ترامپ با توافق تجاری موقتی تحت عنوان فاز نخست توافق تجاری چین و ایالات متحده به پایان رسید. این توافق از اول ژانویه ۲۰۲۰ به مدت دو سال اجرایی می‌شود. به دیگر سخن در ابتدای ژانویه ۲۰۲۲ این توافق به پایان می‌رسد. در قالب این توافق چین متعهد شد طی مدت توافق ۲۰۰ میلیارد دلار افزون بر رقم واردات سال ۲۰۱۷ از ایالات متحده کالا وارد نماید. این توافق در شرایطی به پایان خود نزدیک می‌شود که چین تنها بخشی از تعهدات خود را عملیاتی کرده است و از طرف دیگر سیاست تجاری دولت بایدن و موضع آن راجع به این توافق تجاری و به‌طور کلی روابط تجاری با چین روشن نیست. در این فضا، در هفته گذشته خبرهایی در مورد احتمال درگرفتن جنگ تجاری جدید میان دو کشور منتشر شد. ماجرا از این قرار است که دولت بایدن می‌کوشد تحت قانون موسوم به ۳۰۱ که در سال ۱۹۷۴ تصویب شده و در سال ۲۰۱۸ تغییراتی به خود دیده است فشار تجاری بر چین را از سر بگیرد. در قالب این قانون رئیس‌جمهور آمریکا این اختیار را دارد تا با ابزارهای مختلف تعرفه‌ای و غیر تعرفه‌ای به مقابله با دولت‌هایی که قوانین تجارت جهانی و آزاد را نادیده می‌گیرند بپردازد.

دولت بایدن مدعی است که چین یارانه‌های بسیار انبوه و نامنصفانه را به صنایع این کشور پرداخت می‌کند از همین رو طرحی را در دست بررسی دارد تا در قالب این قانون در مورد یارانه‌های صنعتی چین تحقیق و تفحص صورت دهد و بر مبنای نتایج این تحقیق و تفحص در مورد سیاست تجاری جدید در قبال چین و اعمال محدودیت‌های جدید بر چین تصمیم بگیرد. خبرهایی که به رسانه‌های نزدیک به دولت بایدن درز کرده است نشان می‌دهد که این دولت در پایان فاز نخست توافق تجاری تمایلی به حذف تعرفه‌های ترامپ بر صادرات چین نخواهد داشت بلکه تعرفه‌های جدیدی نیز وضع خواهد کرد. در صورتی که این اتفاق رخ دهد فاز جدید از جنگ تجاری میان دو کشور آغاز خواهد شد. روند کلان روابط دو کشور به طور فزاینده رو به تیرگی است. در چنین فضایی درگرفتن جنگ تجاری جدیدی بعید نیست.

۱-۲ چین درخواست عضویت در موافقت‌نامه جامع و مترقی فرا پاسفیک را ارائه کرد.

رقابت ژئواکونومیک چین و ایالات متحده به طور فزاینده‌ای پیچیده می‌شود. در چنین فضایی دو طرف می‌کوشند از طیفی از ابزارها برای رقابت بهره‌گیرند. در این راستا چین می‌کوشد بیش‌ازپیش در اقتصاد کشورهای نزدیک به ایالات متحده نفوذ کند و آنان را در موقعیتی قرار دهد که انتخاب بین بیچینگ و واشنگتن آخرین گزینه آنان باشد. هفته گذشته چین درخواست عضویت در موافقت‌نامه را ارائه کرد که اساساً برای ممانعت از دسترسی این کشور به مزایای تجارت آزاد در آسیا طراحی شده بود.

موافقت‌نامه جامع و مترقی فرا پاسفیک که چین درخواست عضویت در آن را داده است پس از خروج آمریکا از موافقت‌نامه مشارکت فراپاسیفیکی جایگزین این موافقت‌نامه شد.

موافقت‌نامه مشارکت فرا پاسیفیکی در یک دهه اخیر عمدتاً برای پیشبرد نوعی جهانی‌شدن گزینشی و مقابله بانفوذ فزاینده چین شکل گرفت اما خروج آمریکا از این موافقت‌نامه و سیاست پرفراز و فرود این کشور در حوزه تجاری سایر اعضا را به جمع‌بندی‌های جدید رساند و زمینه را برای شکل‌گیری موافقت‌نامه جامع و مترقی مشارکت فراپاسیفیکی فراهم آورد. ظاهراً دولت بایدن قصدی برای بازگشت به این توافق‌نامه دلیل آثاری که می‌تواند بر نیروی کار این کشور و بخشی از صنایع در مناطقی که پایگاه رأی دموکرات‌ها است بگذارد، ندارد. در چنین شرایطی چین فرصت را مناسب دیده و درخواست خود برای عضویت در این نهاد را مطرح کرده است.

افزون بر آن، چین رهبری مذاکرات در موافقت‌نامه تجاری موسوم به مشارکت جامع اقتصادی منطقه‌ای را برعهده داشت، موافقت‌نامه که در سال ۲۰۱۹ به امضای اعضا رسید و بدل به مهم‌ترین موافقت‌نامه تجارت آزاد در جهان شد. اگر چین به عضویت موافقت‌نامه جامع و مترقی فرا پاسفیک درآید در واقع در دو موافقت‌نامه کلیدی تجارت در آسیا پاسیفیک حضور یافته است. یکی را رهبری می‌کند و در دیگری نقش کلیدی ایفا می‌کند. این اتفاق می‌تواند موقعیت چین در ژئو اکونومی آسیا را ارتقا بخشد. البته ایالات متحده برای مقابله با آن نفوذ فزاینده اقتصادی چین در این منطقه در پی موافقت‌نامه جدیدی موسوم به تجارت دیجیتال با مجموعه آ سه ان است که هنوز در مراحل اولیه قرار دارد.

۲- پایش تحولات در لایه منطقه‌ای

۲-۱ سالگرد توافق ابراهیم و گسترش تجارت امارات و آمریکا

هفته گذشته هیئت بلندپایه اماراتی به سرپرستی وزیر اقتصاد این کشور باهدف تحکیم و گسترش روابط اقتصادی راهی ایالات متحده شد. این سفر در آستانه سالگرد توافق ابراهیم صورت گرفت، توافقی که زمینه را برای عادی‌سازی روابط طیفی از کشورهای عربی با اسرائیل فراهم آورد. امارت بیشترین انعطاف را در این زمینه نشان داد.

امارات عربی متحده بزرگ‌ترین بازار ایالات متحده در خاورمیانه محسوب می‌شود. در ۱۲ سال گذشته همواره شریک اول اقتصادی این کشور در این منطقه بوده است. ایالات متحده در روابط با طیف وسیعی از کشورها دچار کسری تجاری است، اما بالاترین تراز مثبت تجاری ایالات متحده منطقه با ۱۱,۸ میلیارد دلار ناشی از روابط تجاری با امارات است. در سطح جهانی نیز از لحاظ بالاترین تراز مثبت تجاری ایالات متحده با سایر کشورها، امارات در جایگاه چهارم قرار می‌گیرد.

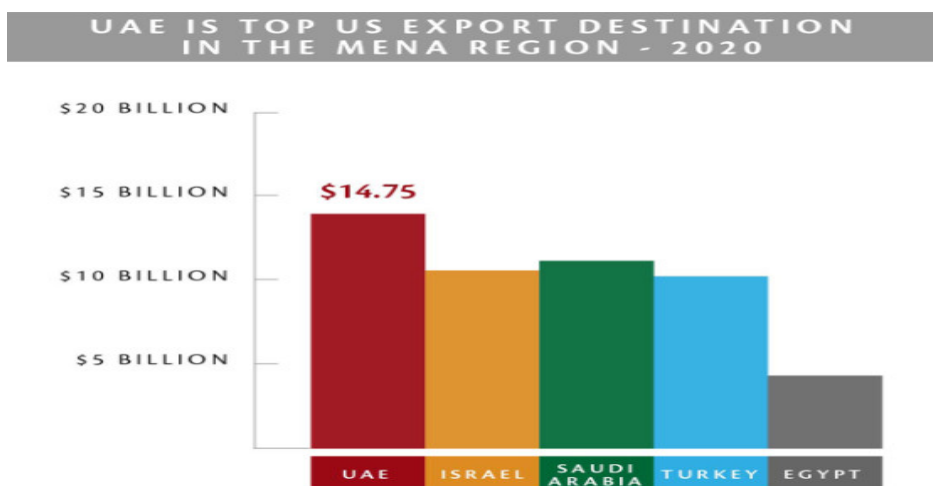
ایالات متحده در سال ۲۰۲۰، حدود ۱۵ میلیارد دلار به امارات صادرات داشته است که این میزان صادرات حدود ۸۸ هزار شغل ایجاد کرده است. حجم تجارت دو کشور در ۲۰۲۰ حدود ۱۷,۸۳ میلیارد دلار بوده است. ایالات متحده پس از چین و هند که سهمی ۱۳,۹ و ۱۱,۷ درصدی در تأمین واردات امارات دارند با سهمی ۷,۴ درصدی در جایگاه سوم شرکای وارداتی امارات قرار می‌گیرد.

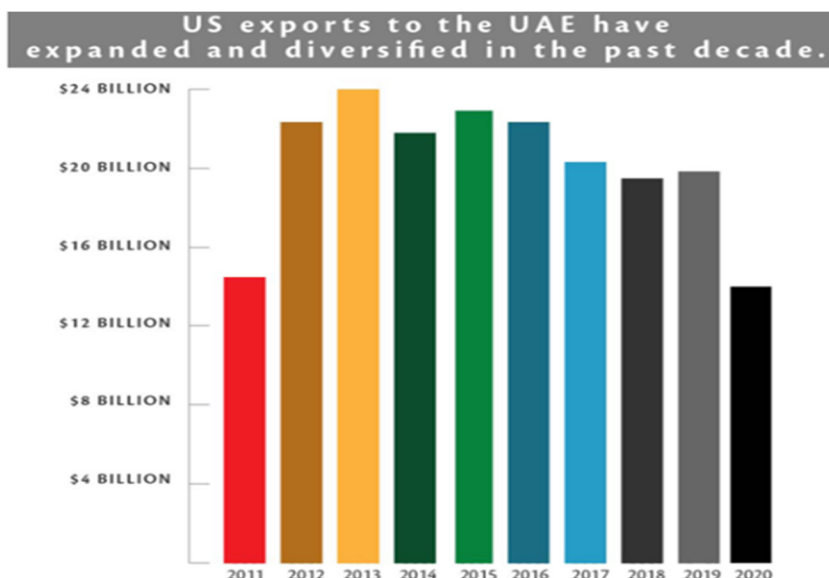
در حوزه سرمایه‌گذاری، بر مبنای آمارها در سال ۲۰۱۹ حجم سرمایه‌گذاری مستقیم امارات در ایالات متحده ۲۷٫۶ میلیارد دلار بوده است و زمینه را برای اشتغال ۱۲ هزار نفر فراهم آورده است. از دیگر سو سرمایه‌گذاری مستقیم آمریکا در امارات در همین مقطع ۱۷٫۲ میلیارد دلار بوده است.

امارات می‌کوشد روابط تجاری با اقتصاد نخست جهان را گسترش داده و تحکیم بخشد. هیئت اماراتی در این سفر بر گسترش روابط دو کشور در حوزه سرمایه‌گذاری، زیرساخت‌ها، هوش مصنوعی، بهداشت، تولید صنعتی، فناوری‌های کشاورزی، ابتکارات اقتصادی و اجتماعی توسعه گرایانه و انرژی‌های تجدیدپذیر متمرکز شد و با صاحبان کسب‌وکار در ایالات متحده قالب این محورهای رایزنی‌های مفصلی را صورت داد. نمودارهای ذیل روند تحول در صادرات آمریکا به امارات و جایگاه ابوظبی در میان شرکای تجاری ایالات متحده در منطقه را نشان می‌دهد.

نمودار ۱- جایگاه امارات در میان شرکای صادراتی کلیدی آمریکا در خاورمیانه (۲۰۲۰)

نمودار ۲- روند تحول در صادرات آمریکا به امارت ۲۰۲۰-۲۰۱۱

در همین سفر وزیر اقتصاد امارات از تجارت یک تریلیون دلاری با اسرائیل در یک دهه آینده سخن به میان آورد، سخنی که آشکارا بلندپروازانه است، اما نشانی از کوشش این کشور برای نزدیکی بیشتر با آمریکا و اسرائیل و جلب توجه لابی اسرائیل در ایالات متحده. در یک سال اخیر که روابط برخی کشورهای عربی با اسرائیل عادی شده است، این کشورها در مجموع ۶۰ یادداشت تفاهم با اسرائیل امضا کرده‌اند. سهم امارات ۱۰ تفاهم‌نامه بوده است. حجم تجارت امارات و اسرائیل از زمان عادی شدن روابط طرفین در سال گذشته به ۶۷۵ میلیون دلار افزایش یافته است. انتظار می‌رود حجم تجارت دوجانبه تا پایان سال ۲۰۲۱ به ۱٫۵ میلیارد دلار افزایش یابد. برآورد اتاق بازرگانی اسرائیل نشان می‌دهد که حجم تجارت دوجانبه تا ۲۰۲۴ به حدود ۵ میلیارد دلار افزایش خواهد یافت. در حوزه سرمایه‌گذاری، امارات در مارس ۲۰۲۱ از صندوق ۱۰ میلیارد دلاری برای سرمایه‌گذاری در اقتصاد اسرائیل خبر داد. ماه گذشته امارات ۱ میلیارد دلاری در یکی از میدان‌های گازی اسرائیل سرمایه‌گذاری کرد. از دیگر سو اسرائیل اخیراً دفتر رایزنی اقتصادی در ابوظبی باهدف گسترش روابط اقتصادی با امارات تأسیس کرده است.

۲-۲ امارات در پی موافقت‌نامه‌های همکاری جامع اقتصادی

در اقدامی دیگر امارات اعلام کرده است که امضای فوری موافقت‌نامه جامع همکاری اقتصادی با ۸ کشور شامل هند، بریتانیا، ترکیه، کره جنوبی، اتیوپی، اندونزی، اسرائیل و کنیا را در دستور کار قرار داده است. این موافقت‌نامه‌ها در ۶ ماه تا یک سال آینده به امضا خواهند رسید. در این موافقت‌نامه‌ها حوزه‌های تجارت، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و بخش‌هایی همچون توریسم مدنظر قرار خواهد گرفت.

شتاب امارات عربی متحده در امضای موافقت‌نامه‌های همکاری اقتصادی با طیفی از کشورها در راستای برنامه‌های بلندمدت این کشور به‌عنوان هاب تجاری و اقتصادی خاورمیانه از یک سو و پیشبرد رقابت ژئواکونومیک با عربستان سعودی از سوی دیگر است. قرارگرفتن ترکیه در میان کشورهایی که ابوظبی در پی موافقت‌نامه‌های جامع اقتصادی با آنهاست پیام آور تغییر در روابط تیره دو کشور است. این تغییر در حالی رخ می‌دهد که روابط عربستان همچنان با ترکیه تیره مانده است.

در سطح کلان، برخی از تحلیلگران کنش‌های امارات عربی متحده در ماه‌های اخیر را در راستای گسست تدریجی این کشور از بلندپروازی ژئوپلیتیک و بازگشت به نقش سنتی اقتصادی این شیخ‌نشین در منطقه می‌دانند. در سال‌های اخیر این کشور بیش از وزن ژئوپلیتیک خود کوشید در صحنه منطقه‌ای نقش ایفا کند اما آسیب‌های وارده به آن فزاینده بود. از همین رو برخی معتقدند که امارات عربی متحده به‌تدریج می‌کوشد اولویت‌های اقتصادی را در صدر در سیاست خارجی خود قرار دهد و شتاب برای امضای این موافقت‌نامه‌ها نیز در همین راستا قابل تفسیر است.

برخی برآوردهای دولت امارات نشان می‌دهد در صورت امضای این موافقت‌نامه‌ها حجم تجارت این کشور با شرکای تجاری به‌سرعت افزایش خواهد یافت. به‌عنوان مثال پیش‌بینی می‌شود در صورت امضای موافقت‌نامه همکاری جامع اقتصادی با هند، حجم تجارت دو کشور از ۴۰ میلیارد دلار در ۲۰۲۰ به ۱۰۰ میلیارد دلار در ۲۰۲۵ افزایش یابد.

۳-۲ اقتصاد افغانستان و حکومت طالبانی: واکنش محتاطانه جامعه جهانی

در هفته‌های پس از تسلط طالبان بر افغانستان، شرایط اقتصادی این کشور به سرعت بدتر شده است تا جایی که وقوع قحطی یا ناامنی غذایی گسترده در این کشور سازمان ملل متحد را نگران کرده است. هفته گذشته جامعه جهانی با حضور ۹۰ کشور وعده کمک ۱,۲ میلیارد دلاری به افغانستان داد. از این میزان ۶۰۰ میلیون دلار برای رسیدگی فوری به نیازهای فوری غذایی حدود ۱۴ میلیون نفر از مردم افغانستان که دچار ناامنی غذایی فزاینده‌اند، در چهار ماه آینده هزینه خواهد شد.

آلمان ۵۹۰ میلیون دلار از این کمک‌ها را ارائه خواهد کرد. افزون بر آلمان، دانمارک به کمک‌های سنتی خود ۳۸ میلیون دلار و نروژ ۱۱ میلیون دلار افزوده‌اند. اتحادیه اروپا وعده کمک ۷۰۰ میلیون دلاری به همسایگان افغانستان برای مدیریت بحران پناهندگان داده است.

نحوه توزیع این کمک‌ها هنوز چندان روشن نیست. برخی از ارائه‌دهندگان کمک از جمله آلمان که نیمی از کمک‌ها را ارائه داده است می‌خواهند از مسیرهای سازمان‌های مردم‌نهاد و سازمان ملل متحد این کمک‌ها را توزیع نمایند. طالبان می‌کوشد ارائه این کمک بین‌المللی را به‌عنوان نشانه‌ای از به رسمیت شناختن خود تفسیر نماید.

اما باید توجه داشت که کنش سازمان ملل در این حوزه عمدتاً اهداف حقوق بشری داشته است. دفاتر سازمان ملل متحد از سال ۱۹۴۷ تاکنون در افغانستان همواره باز بوده است و حتی در دوره نخست طالبان نیز به مدت ۵ سال دفاتر این نهاد در افغانستان برای کمک‌رسانی باز بود. ظاهراً در تفاهم اخیر نماینده این سازمان با گروه طالبان، به رسمیت شناختن حقوق اولیه زنان همچون آموزش و کار به‌عنوان شرط ارائه کمک‌ها ذکر شده و طالبان آن را پذیرفته است.

سازمان ملل متحد هشدار داده است که نیمی از مردم افغانستان زیرخط فقر به سر می‌برند و در صورتی که کمک‌های فوری تأمین نشود تا زمستان امسال ۹۰ درصد مردم افغانستان به زیرخط فقر مطلق خواهند رفت. این ارزیابی به‌خوبی نشان‌دهنده وخامت اوضاع اقتصادی در این کشور است.

نمایندگان بخش خصوصی افغانستان نیز اخیراً در نشستی این وضعیت را به‌نوعی تأیید کردند. آنها نیز هشدار دادند که در صورت تداوم مسدود شدن منابع مالی افغانستان در سیستم بانکی بین‌المللی، به‌ویژه در ایالات متحده و قطع همکاری این نهادها با سیستم بانکی افغانستان، تا یک ماه آینده تمام بخش‌های بازرگانی این کشور در رکود خواهد بود و این کشور با یک فاجعه اجتماعی و اقتصادی روبرو خواهد شد.

بخش خصوصی هشدار داده است که اکثر کارخانه‌های این کشور با کمبود جدی مواد خام و منابع مالی روبرو هستند و بیش از یک میلیون کارگر این کارخانه‌ها دستمزدی در یک ماه اخیر دریافت نکرده‌اند. مهم‌تر آنکه جامعه جهانی میلیارد‌ها افغانی به پیمانکاران پروژه‌های توسعه‌ای در این کشور بدهکار است که امکان پرداخت آن در شرایط کنونی وجود ندارد.

عدم پرداخت این بدهی می‌تواند به ورشکستگی شرکت‌های پیمانکاری منجر شود

راه‌حل کنونی طالبان برای این وضعیت محدود کردن پرداخت هفتگی از سیستم بانکی به ۲۰۰ دلار در هفته به‌ازای هر شهروند و انجام بخشی از مبادلات مالی به افغانی است. بانک مرکزی افغانستان هفته گذشته به سیستم بانکی این کشور

دستور داد تمامی مبادلات پولی و اجرای حواله‌ها منحصرأً به افغانی صورت گیرد. مهم‌تر آنکه در غیاب شناسایی و مشروعیت بین‌المللی، این گروه کاملاً تحت اشراف پاکستان قرار گرفته است و این کشور می‌کوشد سایرین را به همکاری با طالبان ترغیب نماید.

نکته مهمی که در ساماندهی کمک‌های سازمان ملل به افغانستان باید به آن توجه کرد اینکه پاکستان در کانون مدیریت این کمک‌ها قرار دارد. تمامی پروازهای کمک‌رسانی سازمان ملل به شهرهای مختلف افغانستان از اسلام‌آباد انجام می‌شود. افزون بر این پاکستان دیپلماسی بسیار فعالی را برای جلب کمک از سایر کشورها به افغانستان آغاز کرده است. تاکنون چین، ازبکستان و قطر با ارائه کمک به افغانستان موافقت کرده‌اند. چین در ابتدا وعده ارسال ۳۱ میلیون دلار کمک‌های بشردوستانه به این کشور را اعلام کرد. در روزهای اخیر تحت فشارهای پاکستان، چین وعده ۱۵ میلیون دلار کمک جدید را داده است.

اما میزان حمایت چین بسیار کمتر از حد انتظار بوده است. در مقام مقایسه آلمان در یک ماه اخیر بیش از ۱۰ برابر چین به افغانستان کمک ارائه داده است. این امر می‌تواند ناشی از احتیاط چین در برخورد با طالبان و مهم‌تر احتیاط این کشور در تصویرسازی خود به‌عنوان حامی اصلی طالبان باشد. قطر به‌عنوان دیگر حامی کلیدی طالبان نیز کمک‌های خود را به ارسال ۷۸ تن مواد غذایی و محصولات بهداشتی محدود کرده است.

روند تحول در اقتصاد سیاسی افغانستان در هفته‌های اخیر نشان از برخورد محتاط جامعه بین‌المللی از چین و روسیه تا ایالات متحده با طالبان دارد. احتمالاً کنش جامعه بین‌المللی در کوتاه‌مدت به کمک‌های انسانی محدود خواهد ماند و شناسایی این گروه در دستور کار نخواهد بود.

در این شرایط دولت پاکستان خواستار تجارت با روپیه این کشور شده است که واکنش‌های منفی زیادی برانگیخته است. در دوره غنی دولت افغانستان مبادله با روپیه را ممنوع کرد. این ارز به‌ویژه در مناطق مرزی با پاکستان رواج داشت. از آنجا که پاکستان با مشکلات اقتصادی متعددی دست‌وپنجه نرم می‌کند، توانمندی لازم برای حمایت اقتصادی از طالبان را ندارد. به‌عنوان مثال ذخایر ارزی پاکستان حدود ۲۰ میلیارد دلار است، درحالی‌که کشور توسعه‌نیافته و جنگ‌زده افغانستان حدود ۱۰ میلیارد دلار ذخایر ارزی دارد، گرچه دسترسی طالبان به این منابع مسدود شده است. اما درعین حال این کشور نمی‌تواند شاهد فروپاشی اقتصادی افغانستان طالبانی باشد و بار دیگر همچون ۲۰۰۱ موقعیت هژمونیک خود در این کشور را از دست دهد؛ بنابراین کوشش‌های پاکستان برای ممانعت از فروپاشی اقتصادی افغانستان تداوم خواهد یافت، اما فضای مانور و اهرم‌های این کشور محدود است. نمودارهای ۳ نشان می‌دهد پاکستان در سال‌های اخیر موقعیت تجاری خود در افغانستان را تا حد زیادی از دست داده است. مهم‌تر آنکه دشمن دیرینه این کشور، هند موقعیت روبه‌رشدی در تجارت با افغانستان داشته است. معکوس کردن این روند برای پاکستان اهمیت راهبردی دارد (نمودار ۴).

نمودار ۳- ارزش صادرات پاکستان به افغانستان (۲۰۰۹-۲۰۲۰) (میلیون دلار)

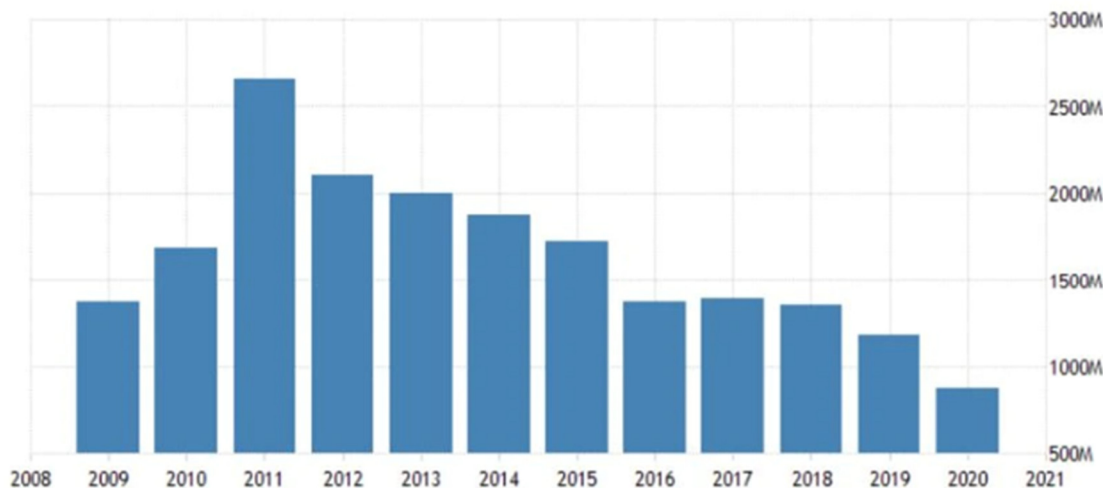

Figure: Exports value of Pakistan to Afghanistan (In Millions)
Source: TradingEconomics.com

نمودار ۴- روند تحول در صادرات هند به افغانستان (۲۰۱۵-۲۰۲۰) (میلیون دلار)

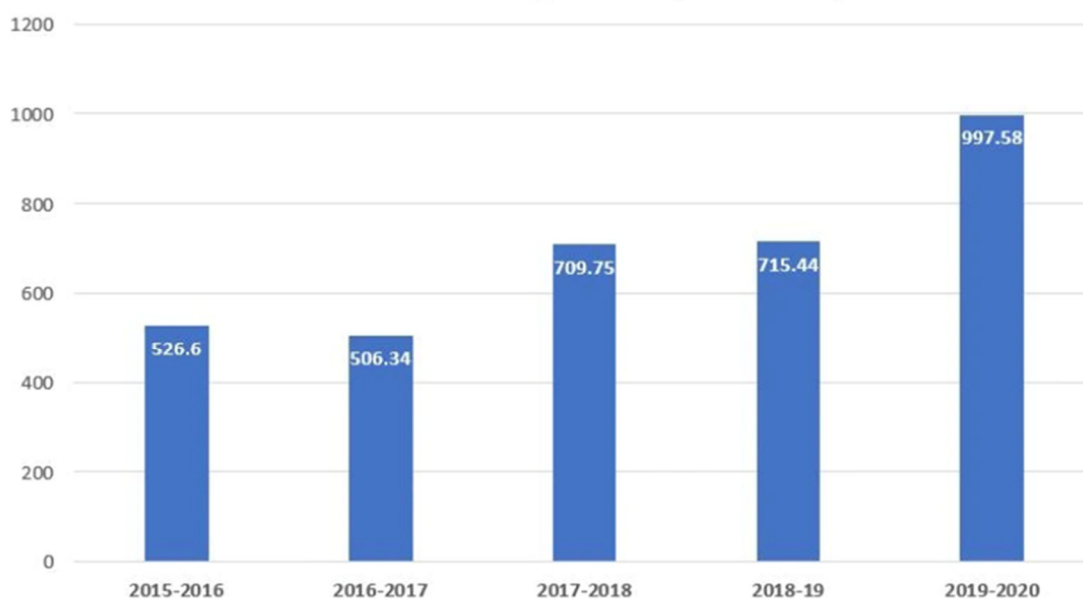

Figure: India's exports to Afghanistan (In Millions)
Source: Embassy of India, Kabul

اقتصاد افغانستان که حدود ۷۰ درصد شهروندان آن کمتر از ۲ دلار در روز درآمد دارند و با سقوط کابل منابع اصلی درآمدی خود را از دست داده است در مسیری مبهم قرار دارد. برآوردهای اولیه در مورد سرمایه‌گذاری چین در این کشور تا کنون در حد ایده باقی‌مانده است. سایر کشورها نیز در برخورد با طالبان محتاط‌اند. این وضعیت در ترکیب با جهل بوروکراتیک طالبان چشم‌انداز تاریکی برای اقتصاد این کشور ترسیم می‌کند.

۴-۲ شتاب دیپلماسی اقتصادی عراق در آستانه انتخابات

در هفته‌های اخیر دولت الکاظمی در آستانه انتخابات پارلمانی در عراق به دیپلماسی اقتصادی این کشور شتاب داده است. در این راستا اخیراً قراردادهای مهمی در حوزه انرژی میان عراق و شرکت‌های فرانسوی، سوئدی، ترک و چینی امضا شده است.

افزون بر این نشست مشترک اقتصاد و بازرگانی عراق و ژاپن در بغداد با حضور بیش از ۳۰۰ شرکت ژاپنی برگزار شد. در این نشست توسعه همکاری‌های دو کشور در بخش‌های مختلف از جمله انرژی‌های تجدیدپذیر و صنایع نفتی بررسی شد. در رخدادی دیگر سفیر عربستان سعودی در عراق از چشم‌انداز روشن روابط اقتصادی با این کشور سخن گفت و افتتاح دفتر رایزنی بازرگانی این کشور در عراق، صدور مجوز فعالیت بانک تجاری عراق در ریاض و تشکیل شورای بازرگانی عراق - عربستان را گام‌های اولیه در مسیر گسترش روابط اقتصادی دو کشور دانست. او همچنین از پروژه اتصال ریلی دو کشور استقبال کرد. بر مبنای گفته‌های سفیر عربستان تیم‌های تخصصی دو کشور در حال بررسی همکاری در توسعه یک میدان بزرگ گازی در عراق هستند. افزون بر این، پروژه اتصال شبکه برق عراق به شورای همکاری خلیج فارس نیز در این چارچوب در دست بررسی است.

در رخدادی دیگر وزارت حمل‌ونقل عراق یادداشت تفاهم همکاری در حوزه حمل‌ونقل دریایی با شرکت بندرها ابوظبی را امضا کرد. اندکی پیش‌ازین، وزارت حمل‌ونقل عراق یادداشت تفاهم مشابهی با عربستان سعودی امضا کرده بود. در قالب این یادداشت تفاهم یک‌ساله، شرکت بندرهای ابوظبی اجازه بررسی کارشناسی برای یافتن فرصت‌های همکاری با عراق در زمینه حمل‌ونقل و به‌خصوص حمل‌ونقل دریایی را می‌یابد. در رخدادی دیگر وزارت حمل‌ونقل عراق اعلام کرد این کشور در پی ایجاد اتصال جدید در خطوط راه‌آهن از بندر فاو تا گذرگاه مرزی فیش‌خابور در شمال عراق و تا ترکیه است. این پروژه در راستای تبدیل عراق به هاب لجستیک در منطقه و در جهان عرب صورت می‌گیرد.

روشن است که بخشی از این پروژه‌ها با مقاصد تبلیغاتی و در آستانه انتخابات رسانه‌ای می‌شود، اما قابل‌انکار نیست که عراق به صورتی فزاینده بر دیپلماسی اقتصادی و بر تبدیل شدن به حلقه وصل کشورهای منطقه و تعریف خود به‌عنوان نقطه توازن متمرکز می‌شود. البته هنوز برای گمانه‌زنی در مورد موفقیت دولت شکننده عراق در پیشبرد این استراتژی بلندپروازانه زود است.

۵-۲ پیشرفت در عادی‌سازی روابط ترکیه و مصر

ترکیه از روند عادی‌سازی روابط خود با مصر ابراز رضایت کرده است. سخنگوی حزب عدالت و توسعه ترکیه اخیراً از این روند ابراز رضایت کرده و اظهار امیدواری نموده است که مناسبات اقتصادی دو کشور به سرعت رو به گسترش رود. مصر مهم‌ترین شریک تجاری ترکیه در آفریقا محسوب می‌شود. در سال ۲۰۲۰ حجم تجارت دو کشور ۴٫۸۵ میلیارد دلار بود. خط هوایی ترکیش ۲۱ پرواز در هفته به قاهره دارد که بیشترین میزان پرواز این شرکت به یک پایتخت در آفریقا محسوب می‌شود. ترکیه امیدوار است با عادی‌سازی روابط با مصر مهم‌ترین بازار خود در آفریقا را احیا نماید.

۶-۲ اردن در پی تبدیل‌شدن به هاب تبادل انرژی در منطقه

وزیر انرژی اردن اخیراً اعلام کرده است این کشور برنامه ده‌ساله‌ای برای تبدیل‌شدن به هاب تبادل انرژی در منطقه خاورمیانه طراحی کرده است به‌گونه‌ای که تا سال ۲۰۳۰ به کشوری کلیدی در انتقال انرژی در شامات تبدیل شود. عناصر کلیدی این برنامه میان‌مدت عبارت‌اند از امنیت پایدار در دریافت انرژی باقیمت‌های متعارف، افزایش تکیه بر منابع داخلی برای تولید انرژی و تنوع‌بخشی به منابع انرژی از طریق سرمایه‌گذاری در انرژی‌های تجدیدپذیر.

در این قالب اردن می‌کوشد سهم انرژی‌های تجدیدپذیر در سبد انرژی خود را از ۲۱ درصد کنونی ۳۱ درصد تا سال ۲۰۳۰ افزایش دهد. در قالب این طرح مذاکرات با عراق برای احداث خط لوله مشترکی که نفت عراق را به بندر عقبه اردن انتقال می‌دهد آغاز شده است. همچنین این کشور تامین بخشی از انرژی مورد نیاز لبنان را نیز در قالب این طرح مد نظر دارد. در ماه‌های اخیر اردن موفق شد نوعی همکاری چهارجانبه با مصر، سوریه و لبنان صورت دهد، به گونه‌ای که خط لوله گاز عربی در آستانه احیا شدن قرار گرفته و بخشی از برق مورد نیاز لبنان نیز قرار است از اردن تامین شود.

اردن با مشکلات مالی متعددی به‌روست، تغییرات آب و هوایی بر منابع آبی این کشور تأثیرات منفی زیادی داشته است و تا سال ۲۰۳۰ وضعیت این کشور تأثیرات منفی آب و هوایی در این کشور تشدید خواهد شد. در چنین شرایطی تغییر در راهبرد توسعه ای این کشور بیش از آنکه یک انتخاب باشد یک ضرورت است.